

NEKA OBILJEŽJA SITUACIJE LAIKA U NAŠOJ CRKVI

Gordan ČRPIĆ, Zagreb
Stjepan KUŠAR, Zagreb
Ivan RIMAC, Zagreb

Sažetak

U ovom radu autori su se bavili mjestom i ulogom vjernika laika u Crkvi, odnosno, u sociološkom smislu, crkvenom religioznošću. Istraživali su stav vjernika laika prema liturgiji, Učiteljstvu, zajedništvu u Crkvi, te prisutnost kulturno-identifikacijskog momenta u postojećoj crkvenoj religioznosti. Rezultati pokazuju da je kod značajnog dijela populacije prisutan pozitivan odnos prema liturgiji i zajedništvu u Crkvi. Kada je riječ o ulozi Učiteljstva, većina vjernika smatra kako oni mogu biti dobri vjernici i ukoliko njihovo razmišljanje i praksa bitno odstupaju od naučavanja Učiteljstva. U svezi s kulturnom dimenzijom kršćanstva, dobiveno je da dio populacije svoju religijsku pripadnost veže prije svega uz kulturnu i nacionalnu identifikaciju, što je i bilo za očekivati iz mnogih razloga. Istraživanje je pokazalo, da uz crkvenu religioznost u promatranom smislu, relativno više pristaju stariji, manje obrazovani i rođeni na selu, što ukazuje na to da je sadašnja obredna praksa primjerenija tom tipu vjernika. Mlađi, obrazovaniji, urbani vjernici pokazuju veću kritičnost prema tradicionalnom modelu crkvene religioznosti, i evidentno su otvoreniji za traganje, kako za novom crkvenom, tako i za necrkvenom religijskom praksom.

Ključne riječi: Crkva, laici, klerici, distanciranost, identifikacija, komunikacija

Uvodne napomene

Fenomen religioznosti može se mjeriti kroz nekoliko utvrđenih dimenzija, no budući da je riječ o složenoj, dinamičnoj pojavi, svako novo istraživanje traga, oslanjajući se na poznate dimenzije, za prostorom u kojemu bi se religioznost moglo bolje razumjeti i u odnosu na nju se odrediti.

U tom nastojanju, jedna od nezaobilaznih dimenzija i prostora istraživanja svakako je i crkvena religioznost, odnosno religioznost vezana uz institucionalnu crkvu, u našem slučaju, naravno uz Katoličku crkvu.

Željeli smo, postavljajući hipotetski nekoliko koncepata, vidjeti kakav je odnos naših građana, a onda i vjernika prema crkvenoj religioznosti. Koliko su u skladu s nekim osnovnim normativnim učenjima o vjeri, moralu, zajedništvu, koliko su dakle bliski, odnosno distancirani u odnosu na Crkvu i crkvenu religioznost.

Uz pomoć četiri koncepta propitivali smo odnos naših ispitanika prema: liturgiji, stav prema autoritetu Učiteljstvu, prema zajedništvu u Crkvi¹, te prisutnost kulturno-identifikacijske komponente kršćanstva u Crkvi, bez religijske, odnosno vjerske dimenzije.

Uz pomoć 17 tvrdnji operacionalizirali smo ove koncepte i dobili sljedeće rezultate:

Tablica I. Prikaz distribucije frekvencija (postotaka), te aritmetičkih sredina².

TVRDNJE	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se ne slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem	srednja vrijednost
1. Može se biti dobar katolik i bez slijeđenja papinih ili biskupskih uputa u vezi spolnog morala.	8,5	9,2	17,3	30,5	34,1	3,728
2. Religiozni obredi su previše dosadni, stalno se ponavlja jedno te isto.	29,9	22,9	25,0	13,6	8,2	2,471
3. Nakon bogoslužja trebalo bi u Crkvi osigurati prostor u kojemu bi ljudi mogli ostati i družiti nakon obreda.	7,1	9,0	22,3	31,0	30,2	3,685
4. U Hrvatskoj je Katolička crkva jedini duhovni i moralni autoritet vrijedan poštovanja.	14,3	15,5	20,7	23,3	25,7	3,307
5. Župnik i biskup trebali bi primati savjete od svojih vjernika.	3,7	3,9	16,6	41,3	34,2	3,988
6. Vjernici se trebaju brinuti o svojim poslovima, a župnik i biskup o crkvenim.	8,2	12,3	19,7	27,9	31,7	3,629
7. Sumnjam u iskrenost vjere onih koji su do jučer bili protivnici Crkve.	7,1	9,0	16,7	22,4	44,5	3,885
8. Mnogo mi više znači doći u praznu crkvu i moliti, nego doći na nedjeljnu misu.	19,2	19,7	26,7	17,1	16,5	2,917
9. Riječi koje čujem na misi vode me u životu.	8,5	9,7	27,4	29,7	24,2	3,516

¹ Mислеći ovdje na zajedništvo klerika i laika, te laika međusobno, posebno s obzirom na »konvertite«.

² Srednja vrijednost izračunata je u rasponu od 1–5, s tim da ako je rezultat bliži jedinici, onda se ispitanici *manje* slažu s pojedinom tvrdnjom, a ako je bliži petici, onda se slažu *više*.

TVRDNJE	uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	niti se slažem niti se ne slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem	srednja vrijednost
10. Bog od ljudi ne traži da odlaze u crkve, već traži da budu dobri.	7,8	7,5	17,0	28,4	38,7	3,832
11. Svećenici i crkve nisu potrebni, jer svatko sam može razumjeti Boga.	38,1	27,7	19,0	8,2	6,7	2,174
12. Nedjelja je jedini dan kada se mogu odmoriti, pa često ne stignem otići na misu.	29,4	18,7	24,4	15,1	11,9	2,610
13. Dovoljno je na misu ići samo na Uskrs i Božić.	42,8	25,5	20,0	6,2	5,0	2,047
14. Svaki Hrvat trebao bi biti katolik bez obzira na to vjerovao li on u Boga ili ne.	51,6	17,5	13,1	8,7	8,6	2,049
15. Crkva je samo jedna od mnogobrojnih društvenih institucija.	26,4	18,0	17,7	20,3	16,6	2,827
16. Misa bez pričesti za mene nije potpuna.	18,9	22,1	27,9	14,5	16,0	2,865
17. I svećenik i vjernici jednako su članovi Crkve	1,8	2,6	6,2	27,8	61,2	4,445

U vrijeme u kojemu smo mi provodili svoje istraživanje, 9/10 opće populacije izjašnjavalo se kao »katolici«. Iz ovdje prezentirane distribucije frekvencija (postotaka) jasno je da uz neke eminentno katoličke postavke pristaje mnogo manje ljudi, nego na čisto deklarativnoj razini, što je i bilo za očekivati.

Već na prvom mjestu, tek 17,7% ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da se »može biti dobar katolik i bez slijeđenja papinih i biskupskih uputa u svezi spolnog moralac³. Njih 64,6% podržava ovakvo razmišljanje, iako smo svjedoci da

³ Do ovih smo postotaka došli zbrajajući kategorije »potpuno se slažem« i »pretežno se slažem«, što je metodološki legitimno, a tekstu daje bolju preglednost. Oni koje zanima preciznija raspodjela postotaka u tom smislu, mogu se o njoj sami informirati u priloženoj tablici. Ovdje ujedno valja naznačiti zašto smo tražili da se ispitanici odrede baš u odnosu na »spolni moralac«; zato jer je to nešto konkretno, životno, a nas je upravo zanimao taj odjek kršćanstva u svakodnevnom životu. Ukoliko postavimo preapstraktna pitanja, izlažemo se riziku da ih dio populacije neće razumjeti, a iz ovih jednostavnih konkretnih određenja dobivamo jasna razmišljanja ispitanika koje je onda moguće interpretirati i izreći stručnim jezikom znanosti. Osim toga, sličnu formulaciju uzimaju Talijani u svom istraživanju, objavljenom 1995. godine, usp. V. CESAREO i dr., *La religiosità in Italia*, Milano, 1995.

je mnogo više ljudi oduševljeno papinom osobnošću i karizmatском pojavom⁴. To nije iznenađujuće. Općenito u svijetu je trend da opada utjecaj poslušnosti Učiteljstvu i uloge Crkve u javnoj sferi. Smatra se da je to plod sekularizacije. U svezi s ovim pitanjem, u Italiji praktično isti broj ispitanika, njih 69,9% smatra kako se može biti dobrim katolikom, a da se pritom ne slijede papine upute u svezi spolnog morala⁵.

Mjereći odnos prema religijskim obredima općenito, a budući da je riječ o poglavito katoličkoj populaciji, posebno fokusirajući katoličku liturgiju, dobili smo da 21,8% ispitanika smatra kako su religiozni obredi previše »dosadni«, a značajan broj, njih 25%, dakle ¼ populacije ne može zauzeti jasan stav o tom pitanju, što navodi na razmišljanje, u ovom kontekstu, da gotovo polovina nominalno katoličke populacije, ne uspijeva pronaći svoje mjesto u liturgiji, pa su im obredi nezanimljivi i dosadni. Sličan rezultat dobivamo uzmemo li u razmatranje razmišljanje po kojemu određenom broju (33,6%) ljudi više znači otići u »praznu crkvu i moliti, nego doći na nedjeljnu euharistiju«. U ovom slučaju suzdržanih, koji ne mogu zauzeti stav u odnosu na to pitanje je 26,7%, dok njih 38,9% ne podržava ovakvo razmišljanje, već vjerojatno smatra da je ipak važnije doći na nedjeljnu svetu misu, nego sam moliti u crkvi.

O ulozi i mjestu euharistije u Crkvi i životu ispitanika govore nam i sljedeće dvije tvrdnje: »Riječi koje čujem na misi vode me u životu«. Tako smatra 53,9% građana Republike Hrvatske. Ovo je vrlo zanimljiv podatak, posebice ukoliko tome pridodamo da za njih 30,5% »misa bez pričesti nije potpuna«.

Podatak je zanimljiviji kad imamo u vidu da se tek 9% njih pričešćuje »u pravilu kod svake svete mise«⁶, dok se narednih 16% pričešćuje »jednom mjesečno ili nekoliko puta na godinu«. Ukupno uzevši to još nije 30,5% koliko ih izjavljuje da misa bez pričesti za njih nije potpuna, no vjerojatno svi nisu uvijek spremni pristupiti sakramentu koji se, evidentno, još uvijek poštuje u Hrvatskoj, što nije nevažno primijetiti. Čak se može reći da postoji veće raspoloženje za primanje sakramenta od onoga što praksa pokazuje.

Postoji i pozitivno raspoloženje za stvaranje prostora u crkvi u kojima bi se vjernička zajednica mogla okupljati i družiti i »nakon obreda«. 60,2% ispitanika smatra kako bi u crkvi trebalo osigurati i takve prostore, prostore za susret Crkve. Ovo raspoloženje, kao i razvoj modernog društva, te stanje čovjeka, po-

⁴ Ovo ide u prilog Jukićevoj tezi o sklonosti modernih vjernika da se slažu s papom, ali ne i s njegovim učenjem, koje uzimaju proizvoljno. Usp. J. JUKIĆ, *Budućnost religije*, Matica Hrvatske, Split, 1991., str. 231.

⁵ V. CESAREO i dr., *La religiosità in Italia*, Milano, 1995., str. 356.

⁶ Usporedi rezultate obrađene u članku G. ČRPIĆ, S. KUŠAR, Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, u ovom broju BS., str. 513–563

sebice mladih ljudi u njemu, trebalo bi imati u vidu, uzimati u obzir prilikom budućih arhitektonskih rješenja u izgradnji sakralnih objekata. Bilo bi prikladno u župskom vijeću konsultirati i nekog sociologa, jer Crkva je ipak, prije svega »živa zajednica«, a tek onda manje ili više adekvatna zgrada, koja opet više ili manje zadovoljava potrebe te zajednice.

Naravno, »crkvu« neki ne vide tako, 36,9% ispitanika smatra kako je Crkva »samo jedna od mnogobrojnih društvenih institucija«. Ovdje je riječ o sekulariziranom viđenju Crkve, prilično rasprostranjenom u populaciji, pa treba istražiti što to generira ovakav image Crkve, jer postoje mnogi razlozi koji upućuju da bi ovaj trend mogao s vremenom dalje jačati.

S druge strane, 49% građana Republike Hrvatske smatra kako je Katolička crkva u Hrvatskoj »jedini duhovni i moralni autoritet vrijedan poštovanja«. Ovakvo visok postotak polaganja nade u Crkvu kao etički i moralni autoritet u društvu svakako se treba respektirati. On je za Crkvu obvezujući, ali ujedno i višestruko upozoravajući. Naime, on pokazuje kako gotovo 1/2 populacije dvoji u moralnost i moralni kredibilitet ostalih društvenih institucija, a upravo su oni dio tog društva, i budući da većinu istoga čine katolici (barem nominalno), oni su pozvani da u to društvo unesu kršćanske sadržaje i odgovorni su za stanje u njemu (usp. GS 93). Ovakvo razmišljanje ima i svojih klerikalističkih konotacija, jer priželjkuje da se o društvenoj stvarnosti očituje hijerarhija, i da se na taj način sa sebe skine odgovornost za tu, takvu stvarnost. Ova, ovako visoka očekivanja od Crkve, mogu se zaista pokazati kao »dvosjekli mač«, jer mogu prouzročiti i veliko razočarenje, ukoliko Crkva »zataji«, odnosno ne ispuni očekivanja koja se u tom smislu iskazuju. U Italiji je po tom pitanju također dobiven sličan rezultat, naime, 46,7% Talijana smatra kako je Crkva »jedini duhovni i moralni autoritet vrijedan pažnje u Italiji«⁷. Budući da u Italiji ima približno isti broj katolika kao u Hrvatskoj⁸, ovi su rezultati komparabilni, no pitanje je jesu li u pozadini dobivenih rezultata isti uzroci? A svakako treba uzeti u obzir da je opća klima u društvu bitno različita i da isti rezultat može polučiti različitim posljedicama.

Imajući u vidu prethodno rečeno, mogao bi se steći utisak kako su građani Hrvatske⁹, a onda i vjernici, dobrim dijelom nezreli i skloni podržavati paternalizam od strane hijerarhije. Takav zaključak ne bi bio korektan, jer 75,5% građana RH smatra kako »župnik i biskup trebaju primati savjete od svojih vjernika«. Dakle, s jedne strane postoji raspoloženje koje Crkvi daje veliki kredibilitet, a s druge strane postoji i spremnost, ili bolje rečeno želja za dijalogom u Crkvi, što ne bi trebalo zanemariti, odnosno trebalo bi tragati za metodama i prostorom

⁷ Usp. V. CESAREO i dr., *La religiosità in Italia*, Milano, 1995., str. 356.

⁸ ISTI, *La religiosità in Italia*, Milano, 1995., str. 330.

⁹ I Italije, ali mi promatramo Hrvatsku, poglavito.

gdje bi se taj dijalog mogao započeti i razvijati. U općoj napetosti koja vlada u našem društvu, to bi bio velik dobitak, kako za društvo, tako i za Crkvu.

U istraživanju nas je također zanimalo koliko su vjernici skloni tradicionalnoj »podjeli poslova« u Crkvi na »kleričke« i »laičke«. Valja nam ustvrditi kako je još uvijek značajno prisutna svijest da su »crkveni poslovi« stvar crkvenih »profesionalaca«, a osobni život stvar vjernika. Tako misli 59,6% populacije, dok ih 20,5% smatra da tome nije tako, odnosno da se ti poslovi ne mogu tako banalno razlučiti. Vjerojatno je to ostatak razmišljanja iz prošlog društveno-političkog sistema, gdje je u ustavu bilo ugrađeno, da je vjera privatna stvar pojedinca, bez društvene dimenzije, pa se u društvu živi kao da vjere nema, a Crkva ima autonomiju da odlučuje u svom području¹⁰. Nadalje vjerojatno je i ovdje prisutan utjecaj sekularizacije, koji bi u narednom koraku mogao voditi dekristijanizaciji, pa o njemu trebamo voditi računa¹¹.

No, opet, usprkos raspoloženju koje vidi razdvojenim ove uloge vjernika i klerika u Crkvi i to preko mjere u kojoj one jesu različite po stupnju i naravi, valja nam primijetiti kako je u populaciji prisutno i raspoloženje po kojemu su »svećenik i vjernici jednako članovi Crkve«. Ovakvo razmišljanje podržava čak 89% ukupne populacije i valja ga vjerojatno prije razumijevati unutar vladajuće demokratske, pluralističke paradigme, po kojoj su svi nekako ravnopravni i jednaki, nego što bi ga se moglo pripisati zrelosti i svjesnosti opće vjerničke populacije. Na taj nas zaključak navode ostali rezultati dobiveni u istraživanju.

Ovo razmišljanje može se učiniti u suprotnosti s nekim prethodno iznijetim tvrdnjama, ali ova suprotnost proizlazi iz razine na kojoj se postavljalo ovo pitanje; naime, riječ je o načelnoj postavci, dok su druga pitanja zadirala u konkretnost u kojoj se načela različito tumače i primjenjuju.

Zanimljivo je primijetiti kako 2/3 građana RH smatra da »Bog od ljudi ne traži da odlaze u crkve, već traži da budu dobri« (67,1%). Ovdje je akcent očito na ovom »da budu dobri«, jer vjerojatno ispitanici imaju u vidu da neki odlaze na mise, u crkvu, a ne žive u skladu s kršćanskim normama. Većina građana RH još uvijek je spremno prihvaćati Crkvu u njenoj klasičnoj formi, jer 65,8% njih ne smatra kako »svećenici i crkva nisu više potrebni, jer svatko sam može razumjeti Boga«. Tek 14,9% ispitanika podržava ovakvo razmišljanje¹², što je zna-

¹⁰ Usporedi Ustav SFRJ iz 1974., članak 174.

¹¹ Ukoliko uzmemo u obzir iskustva zapadnih zemalja, a trebali bi, onda je za očekivati da će se trend sada prisutan u, primjerice Austriji i Njemačkoj, kroz par godina pojaviti i kod nas, pa već sada treba razmišljati o njemu, jer teško je očekivati da će nas taj val zaobići.

¹² U Italiji je, usporedbe radi ovaj postotak mnogo viši, naime 28,8% Talijana poglavito smatra kako svećenici i crkva više nisu potrebni, jer »svatko sam može razumjeti Boga«, a 67,8% se ne slaže s time, što je isto kao i kod nas. U Italiji dakle ima više onih koji tendiraju k individualnom pristupu religioznosti. Kakav će razvoj kod nas biti kroz par godina, to ostaje da vidimo. Usp. V. CESAREO i dr., *La religiosità in Italia*, Milano, 1995., str. 356.

tno manje od 2/3, koliko ima onih koji upozoravaju da Bog ne traži od ljudi da odlaze u crkve, veće da budu dobri, u čemu možemo prepoznati odjek Isusova upozorenja da u Kraljevstvo Božje neće ući oni koji će samo vikati »Gospodine, Gospodine« (usp. Mt 7,21).

U Hrvatskom jeziku za osmi dan u sedmici uzet je pojam ne-djelovanja, oslonjen na židovski sabat. »Nedjelja«, dan u kojemu se ne radi. Zanimalo nas je koliko naši građani u nedjelji prepoznaju samo tu dimenziju, a koliko su spremni prepoznati je i kao Dan Gospodnji¹³? Za 27% njih nedjelja je dan odmora, jedini dan u kojemu mogu predahnuti, pa u tome vide jedan od razloga iz kojih nedjeljom ponekad ne odlaze na mise, dok 48,1% njih u nedjelji prepoznaju i ovu drugu dimenziju, nedjelje kao dana posvećenog Gospodinu. Što naravno ne znači da to praktično i primjenjuju u životu, ali pokazuju određeni senzibilitet. No, ako uzmemo u obzir da prosječno jednom tjedno ili češće na misu odlazi 30,3% njih, i da ih »jednom mjesečno« dolazi narednih 16,1%, dolazimo blizu ovih 48,1% koji u nedjelji prepoznaju i nešto više osim tjednog odmora¹⁴.

Kad već govorimo o misama i odlaženju na mise, zanimalo nas je koliko u populaciji ima onih koji smatraju kako je na mise potrebno i dovoljno ići samo na Uskrs i Božić. Takvih je u populaciji 11,2%, dakle oko pola milijuna, ako uzmemo u obzir podatke o 4,5 milijuna građana u RH. U kontekstu zbivanja posljednjih godina u Hrvatskoj, religija i religijska pripadnost evidentno su bili ključne (iako ne i jedine) komponente nacionalne identifikacije. U tom smislu zanimalo nas je koliko je u Hrvatskoj prisutno raspoloženje po kojem se povezuje ovo nacionalno i religijsko, s tim da se naglasak stavlja upravo na nacionalno i ulogu nacionalne identifikacije: »Svaki Hrvat trebao bi biti katolik, bez obzira, vjerovao li on u Boga ili ne«. S ovim se razmišljanjem poglavito slaže 17,3% ukupne populacije. Teško je teološki zamisliti što bi trebalo biti to »bezbožno katoličanstvo«. No, u populaciji, ljudima koji nisu teolozi ove stvarnosti nisu nespojive, barem za dio njih.

Analize koje slijede dat će nam jasniju sliku tko ovakvo razmišljanje više, odnosno manje podržava.

I na kraju ovog pregleda, zanimalo nas je koliko su naši ljudi, i vjernici naravno, spremni prihvatiti one koji su u prošlom društveno-političkom sustavu bili protivnici Crkve. U kršćanskom smislu trebalo bi se radovati što su se i ta braća obratila i vratila u Crkvu, odnosno k Ocu (usp. Lk 15,11-32). Većina ispitanika u našem uzorku, 66,9% njih dvojici da su »obraćenici« prihvatili čistih namje-

¹³ Naši biskupi s pravom upozoravaju kako nedjelja nema, za mnoge vjernike onaj značaj koji je nekada imala, usp. B. ŠKUNCA (ur.) *Nedjelja, dan Gospodnji: duhovno sidrište i središte hrvatskih katolika*, Zadar, 1997., str. 12.

¹⁴ O odlaženju na misu raspravljali smo u drugome članku, pa se o tome možete tamo obavijestiti.

ra svoju vjeru, odnosno sumnjaju u iskrenost njihove vjere. Tek 16,1% njih smatra da je tu riječ o iskrenom obraćenju.

To treba promatrati povezano s prethodno interpretiranim razmišljanjem koje ukazuje da velik dio populacije smatra kako Bog ne traži od ljudi da idu u crkve, već da budu dobri, dakle, ne na manifestaciju, već životno svjedočenje svoga kršćanstva. Može se reći kako u populaciji postoji raspoloženje za razvoj upravo ove dimenzije vjere, što naravno ne znači ujedno da je ona prisutna ili da će se u skorijoj budućnosti ostvariti. Možemo tek ustvrditi kako postoji pozitivna klima za nju, što bi valjalo imati na umu. Vjernici očito registriraju i osuđuju licemjerje i hipokriziju i smatraju kako vrednote dobra i poštenja trebaju razlučivati kršćane od nekršćana, više od manifestnog deklamiranja njihove vjerske pripadnosti, koje se oni, još uvijek ne odriču.

Videnje religioznosti s obzirom na ponuđene sadržaje

Uz pomoć faktorske analize¹⁵ dobili smo četiri latentne dimenzije, četiri faktora, s obzirom na sadržaj sedamnaest ponuđenih tvrdnji.

U tekstu koji slijedi naznačit ćemo o kojim je to faktorima riječ, te u kojem ih smislu valja razumijevati.

Tablica II. Tablica faktorske strukture. Faktorska analiza rađena je pod komponentnim modelom uz korištenje varimax rotacija latentnih osi.

TVRDNJE	nereligioznost – individualna religioznost	nominalno kršćanstvo	distancirano kršćanstvo	socijalna uloga Crkve
1. Riječi koje čujem na misi vode me u životu.	-0,71763			
2. U Hrvatskoj je Katolička crkva jedini duhovni i moralni autoritet vrijedan poštovanja.	-0,71382			
3. Svećenici i crkve nisu potrebni, jer svatko sam može razumjeti Boga.	0,57653			
4. Religiozni obredi su previše dosadni, stalno se ponavlja jedno te isto.	0,57032			

¹⁵ Objašnjenje vidi u uvodu, u *uvodnim sociološkim napomenama*. Ovdje valja reći da je faktorska analiza korištena pod komponentnim modelom uz korištenje varimax rotacije latentnih osi. Na ponuđenih 17 varijabli protumačeno je 47% varijance njihovih varijabiliteta.

TVRDNJE	nereligioznost – individualna religioznost	nominalno kršćanstvo	distancirano kršćanstvo	socijalna uloga Crkve
5. Misa bez pričesti za mene nije potpuna.	-0,46536			
6. Mnogo mi više znači doći u praznu crkvu i moliti, nego doći na nedjeljnu misu.	0,42050			
7. Svaki Hrvat trebao bi biti katolik bez obzira na to vjerovao li on u Boga ili ne.		0,73217		
8. Dovoljno je na misu ići samo na Uskrs i Božić.	0,42940	0,61047		
9. Nedjelja je jedini dan kada se mogu odmoriti, pa često ne stignem otići na misu.		0,57458		
10. Crkva je samo jedna od mnogobrojnih društvenih institucija.		0,56682		
11. Vjernici se trebaju brinuti o svojim poslovima, a župnik i biskup o crkvenim.			0,58878	
12. Sumnjam u iskrenost vjere onih koji su do jučer bili protivnici Crkve.			0,57862	
13. Bog od ljudi ne traži da odlaze u crkve, već traži da budu dobri.			0,56190	
14. Može se biti dobar katolik i bez slijedenja papinih ili biskupskih uputa u vezi spolnog morala.			0,55035	
15. Nakon bogoslužja trebalo bi u Crkvi osigurati prostor u kojemu bi ljudi mogli ostati i družiti nakon obreda.				0,73641
16. Župnik i biskup trebali bi primati savjete od svojih vjernika.				0,66018
17. I svećenik i vjernici jednako su članovi Crkve.				0,43004

Nereligioznost – individualna religioznost

Kao što smo i pretpostavili, u ispitivanoj populaciji postoji rasprostranjeno raspoloženje koje ukazuje na prisutnost individualnog, osobnog pristupa svetome, gdje se za susret sa svetim ne potrebuje ni zajednice, bližnjeg, ni posrednika, pa tako ni Crkve, u njenoj klasičnoj kršćanskoj, a napose katoličkoj tradiciji i interpretaciji kršćanstva. I naravno, blisko ovom konceptu valja imati na umu da u populaciji postoje oni koji su *nereligiozni*, ukoliko religiju shvatimo u klasičnom smislu. Dobiveni rezultati daju naslutiti kako se barem dio onih koji se deklariraju kao *nereligiozni*, nezainteresiranih za religiju, zanimaju za pojedine kvazireligijske fenomene, pa smo, zbog tog razloga promatranu dimenziju religioznosti (nereligioznosti) ostavili »otvorenom« za mogući individualan pristup religioznosti, jer, kao što ćete sami vidjeti, postoje neke naznake, koje opravdavaju ovaj naš stav.

Navedeni faktor¹⁶ naznačuju sljedeća razmišljanja: »Riječi koje čujem na misi vode me u životu«. Sama ta tvrdnja je negativno povezana s promatranim sklopom, što znači da ima suprotno značenje, *riječi koje takav čovjek čuje na misi (ako na nju uopće ide), ne vode ga u život i ne znače mu baš previše u životu*. Tip religioznosti (nereligioznosti) koji promatramo, pretežno dakle podržava onaj drugi dio populacije, kojima misa baš i ne znači previše, no to će biti razumljivije, kada dalje razložimo dobivene rezultate.

Sadržaj druge tvrdnje, koja konstituira promatrani tip religioznosti, upućuje nas na odbacivanje klerikalizma od strane onih koji podržavaju takvo razmišljanje: »U Hrvatskoj je Katolička crkva jedini duhovni i moralni autoritet vrijedan poštovanja«. Tvrdnja koju smo upravo iznijeli također je negativno povezana s konceptom nereligioznosti – *individualne religioznosti*, pa se u kontekstu razmatranja te dimenzije treba tumačiti u njenom suprotnom značenju, što znači da se oni koji više pristaju uz takvu religioznost, manje slažu s tim da je Crkva »jedini moralni i duhovni autoritet vrijedan poštovanja«. Treća tvrdnja koju nalazimo u promatranjnoj dimenziji, jasno ukazuje o čemu je ovdje riječ: »Svećenici i crkve nisu potrebni, jer svatko sam može razumjeti Boga«. Slijedi: »Religiozni obredi su previše dosadni, stalno se ponavlja jedno te isto«. Na ovoj dimenziji imamo još jednu tvrdnju, koja u svom pozitivnom značenju ima potpuno koncilski duh: »Misa bez pričesti za mene nije potpuna«, no u promatranom mentalnom sklopu, ova tvrdnja ima suprotan smisao, znači da ga podržava više onih kojima misa bez pričesti nije nekakav hendikep. Promatrani tip religioznosti (nereligioznosti) oslikavaju još dvije tvrdnje koje ga konstituiraju: »Mnogo mi više znači doći u

¹⁶ Riječ je o Faktoru 1.

praznu crkvu i moliti, nego doći na nedjeljnu misu»¹⁷, te tvrdnja koja nam otkriva koliko je uputno ići na misu tijekom godine, naravno, za dio populacije: »Dovoljno je na misu ići samo na Uskrs i Božić«.

Po sadržaju ovaj mentalni sklop upućuje na *individualnu religioznost*, odnosno na individualni pristup svetome. Kasnije ćemo vidjeti koji su to ljudi, s obzirom na koja obilježja skloniji ovakvom tipu religioznosti.

Nominalno kršćanstvo (religioznost)

Način razmišljanja i promatranja religije s kojim ćemo se sada susresti, u samoj religiji vidi prije svega druge stvarnosti, kulturne, tradicionalne, nacionalno-identifikacijske, no sam poklad neke religije. Štoviše, često puta može biti i u suprotnosti s nekim temeljnim načelima religije o kojoj je riječ, pa može zapadati i u paradoks, kao što je to slučaj i sa sljedećim razmišljanjem: »Svaki je Hrvat katolik, bez obzira vjerovao li on u Boga ili ne«. U ovom kontekstu ponovno nam se javlja već navedeno razmišljanje (s prethodnog tipa) koje nas upućuje kako je »na misu dovoljno ići samo na Uskrs i Božić«. Nadalje ovdje nalazimo i razmišljanje o nedjelji kao danu odmora, a ne susreta s Bogom: »Nedjelja je jedini dan kada se mogu odmoriti, pa često ne stignem otići na misu«. Ovako razmišlja 27% građana RH za koje je za pretpostaviti kako mnogi od njih sebe vide kao katolike. I na kraju, na ovoj dimenziji nalazimo još i tvrdnju po kojoj je Crkva »samo jedna od mnogobrojnih društvenih institucija«.

Distancirano kršćanstvo

Tip odnosa prema crkvenoj dimenziji koji ćemo ovdje razmatrati, daje nam jednu veoma zanimljivu sliku o odnosu značajnog dijela vjernika, prema Crkvi, Učiteljstvu i ulozi klera i laika u Crkvi. Prva tvrdnja koja konstituira ovaj način razmišljanja je iz seta kojim smo pokušali mjeriti klerikalizam: »Vjernici se trebaju brinuti o svojim poslovima, a župnik i biskup o crkvenim.« Tu se Crkva očito ne gleda kao »zajednica vjere nade i ljubavi« (usp. LG 8), već kao institucija o kojoj se trebaju brinuti njeni profesionalci. Nadalje susrećemo tvrdnju: »Sumnjam u iskrenost vjere onih koji su do jučer bili protivnici Crkve«. Sljedeća tvrdnja djelomično nam to i sama otkriva, ona gađa etičku dimenziju (lišenu eklezijalne): »Bog od ljudi ne traži da odlaze u crkve, već traži da budu dobri.«

¹⁷ Ovdje je ipak riječ o nekom obraćanju Bogu, Svetome, ili transcendentnom općenito, pa iako cijeli koncept naznačuje *nereligioznost*, može se misliti i interpretirati kao *drugačija religioznost*, a tu mogućnost ne bismo htjeli previdjeti, jer već i udžbenici sociologije upozoravaju kako značajnost religije ne opada, već se samo mijenja način njena prakticiranja i pojavljivanja. Usp. S. ACQUAVIVA, E. PACE, *Sociologija religija*, Societas, Zagreb, 1996., str. 109.

U promatranoj dimenziji susrećemo i tvrdnju koja nas upućuje na umanjenu poslušnost Učiteljstvu: »Može se biti dobar katolik i bez slijeđenja papinih ili biskupskih uputa u vezi spolnog morala«.

Ukupno gledajući, ovdje je riječ o nekom viđenju kršćanstva i življenja svoga kršćanskog života, te mjesta i uloge vjernika i klerika u njemu. Imajući u vidu sliku zajednice koju nam daje Drugi vatikanski koncil, spremnost na prihvaćanje i moljenje za progonitelje vjere o kojoj nas još Pismo izvještava (Lk 23,34), smatramo kako s pravom možemo reći kako je ovdje riječ o *distanciranom kršćanstvu*, ili *kršćanstvu po izboru*¹⁸, koje svakako podržava određeni dio populacije, a nešto kasnije ćemo vidjeti koji.

Socijalna uloga Crkve

Ovo bi razmišljanje moglo biti na tragu II. vatikanskog koncila, ali nedostaju mu neke dimenzije da bismo ga kao takvog mogli interpretirati. Na prvom mjestu ovdje je tvrdnja koja upućuje na želju za stvaranjem zajedništva, za druženjem u crkvenim prostorima: »Nakon bogoslužja trebalo bi u crkvi osigurati prostor u kojemu bi ljudi mogli ostati i družiti se nakon obreda«. Druga tvrdnja koja nam otvara perspektivu ovoga horizonta naznačuje željeni odnos laika i klerika u Crkvi: »Župnik i biskup trebali bi primati savjete od svojih vjernika«. I na kraju, ovdje je još jedna misao, koja bi se oslanjala na koncilske ideje, a koja govori kako nema privilegiranih članova Crkve, već kako su svi jedno u Kristu (usp. Gal 3,28). »I svećenik i vjernici jednako su članovi Crkve«. S tim razmišljanjem slaže se 89% stanovništva, dakle gotovo svi. No, to valja tumačiti, budući da nedostaje čvršćeg povezivanja s liturgijskom praksom, prije u smislu demistifikacije svećeničkog zvanja i u kontekstu ovog koncepta više u smislu izjednačavanja službi, negoli jednakosti dostojanstva vjerujućih u Krista (usp. LG 32), što će zasigurno polučiti pozitivnih i negativnih konsekvenci.

Ovom konceptu, kako smo to već prethodno rekli, da bi bio koncilski u punom smislu nedostaje eklezijalna, sakramentalna komponenta, a više je izražena ova socijalna dimenzija i uloga Crkve, u smislu druženja i okupljanja ljudi, što ne znači da bi trebala biti u suprotnosti s Koncilom. Dapače vjerojatno je na tom tragu, ali zadire i šire.

¹⁸ Usp. S. KUŠAR, Djelomično prihvaćanje vjere, *Bogoslovska smotra* 66(1996.), br. 2–3, str. 322–330.

Povezanost pojedinih koncepata religioznosti s nekim religijskim i socio-demografskim obilježjima

Nereligioznost – individualna religioznost

Tablica III. Korelacije dobivenih faktora s obzirom na odnos prema religiji i vjeri, te neke sociodemografske varijable:

VARIJABLE	nereligioznost – individualna religioznost	nominalno kršćanstvo (religioznost)	distancirano kršćanstvo	socijalna uloga Crkve
mjesto religije u životu	-0,489**	-0,310**		0,105**
učestalost molitve	-0,507**	-0,269**	-0,086**	
važnost Boga u životu	-0,546**	-0,237**		0,149**
odlazak na misu	-0,476**	-0,332**	-0,126**	
odlazak na ispovijed	-0,447**	-0,322**	-0,226**	
odlazak na pričest	-0,397**	-0,294**	-0,229**	0,097**
zanimanje za politiku				
političko pozicioniranje »lijevo – desno«	-0,293**			
godište rođenja	0,285**			
stupanj obrazovanja	0,299**	-0,105**		
mjesto rođenja (selo – veći grad)	0,248**			0,097**
mjesečni prihodi po obitelji	0,204**			

(**) – korelacije su značajne na razini $P < 0,01$

S ovakvim, ovdje prezentiranim i opisanim *nereligioznim, ili individualnim tipom religioznosti*, relativno se više slažu¹⁹, više ga podržavaju oni koji sebe smatraju manje religioznima, kojima Bog manje znači u životu, koji rjeđe mole, odlaze na mise i primaju sakramente. Jednom riječju više ga podržavaju oni koji su udaljeniji od kršćanske crkvene prakse, ili *crkvene religioznosti*, da upotrijebimo neutralni sociološki termin.

¹⁹ Usp. Tablicu III.

Tablica IV. Razlika u gledanju nereligioznosti – individualne religioznosti dobivena s obzirom na spol, uz pomoć t – testa:

spol	M	kontrast	t – vrijednost	značajnost
1. muški	0,113317	1>2	3,359	0,001
2. ženski	-0,105776			

Tablica V. Razlika u sklonosti nereligioznosti – individualnoj religioznosti s obzirom na postojeće predodžbe o Bogu, dobivene uz pomoć analize varijance:

Slike o Bogu	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. Bog je u Isusu postao čovjekom	-0,366442	1<2,3,4,5,6 2<4,6 3<6 5<4,6	54,584	0,000
2. Bog postoji, ali nikada nije postao čovjekom	0,2032801			
3. postoji vrhovni zakon i zakonodavac	0,5881691			
4. ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati	0,8823409			
5. Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima	0,2089090			
6. ne vjerujem niti u Boga niti u neku drugu duhovnu silu ili zakon	1,264230			

Bilo je za očekivati da će oni, udaljeniji od crkvene religioznosti više pristajati uz ovakav mentalni sklop. No, razlog za razmišljanje daju nam ostali socio-demografski pokazatelji. Ovakav mentalni sklop podržavaju više muški²⁰, »ljeviije« politički orijentirani (što bi također bilo za pretpostaviti), mlađi, više obrazovani, rođeni u gradovima, s višim primanjima po obitelji²¹.

S obzirom na slike o Bogu²², ovaj sklop više podržavaju oni koji Boga ne prepoznaju u osobi Isusa Krista koji je postao čovjekom, već ga vide kao »vrhovni zakon«, kao Boga koji postoji, ali nije postao čovjekom, deističkog Boga, koji je sve pokrenuo i prepustio prirodnim zakonima, te oni koji ne znaju u što bi trebali vjerovati, ili ne vjeruju. Vrlo je zanimljivo da unutar ostalih slika Boga, ovdje postoje značajne razlike. Naime, ovaj koncept više podržavaju oni koji ne znaju u što bi trebali vjerovati (agnosticici), te oni koji ne vjeruju, u odnosu na one koji vjeruju da Bog postoji, ali ne i da je postao čovjekom. Manje ga po-

²⁰ Usp. tablicu IV.

²¹ Usp. Tablicu III.

²² Usp. tablicu V.

državaju i oni koji smatraju kako postoji »vrhovni zakon i zakonodavac« u odnosu na one koji ne vjeruju, a koji više pristaju uz njega. Dakle, u različitim stupnjevima, naznačenom konceptu više su skloni oni koji su udaljeniji od prihvaćanja osobnog Boga, a onda postupno i »boga« kao takvoga.

Tablica VI. Razlika u sklonosti nereligioznosti – individualnoj religioznosti s obzirom na samoprocjenu ispitanika kao vjernika, dobivena uz pomoć analize varijance:

Smatraju li se vjericima	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. vjerujem u sve što naučava moja Crkve	-0,476065	1<2,3,4,5,6 2<4,5,6	62,250	0,000
2. prihvaćam dio onoga što naučava moja Crkva	0,2490266			
3. vjerujem u Boga, ili više realnost, ali ne pripadam ni jednoj religiji	0,6083913			
4. mislim da ne postoji nikakav bog ili viša sila	1,163490			
5. u traganju sam	0,9503776			
6. nisam o tome razmišljao, ne zanima me	0,9672363			

Uz promatrani koncept više pristaju oni koji ne pripadaju ni jednoj religiji, koji su »u traganju«, te ne znaju u što bi trebalo vjerovati, ili ne vjeruju. Valja napomenuti kako uz njega manje pristaju oni koji prihvaćaju sve što naučava njihova Crkva i oni koji prihvaćaju djelomično učenja Crkve, s tim da je razlika među njima ipak značajna, što znači da ga više podržavaju oni koji »djelomično« prihvaćaju učenja Crkve.

Tablica VII. Razlika u sklonosti nereligioznosti – individualnoj religioznosti s obzirom na preferencije političkih stranaka, dobivena uz pomoć analize varijance:

Za koga bi glasovali	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. HDZ i HSP	-0,416589	1<2,3,4,5 2<3 4<3,5	32,228	0,000
2. Centristička oporba (HSLŠ, HDS, IDS, Zeleni)	0,218162			
3. SDP	0,6902775			
4. Ne zna za koga bi glasao	-0,005			
5. Ne želi se izjasniti	0,3338548			

S obzirom na političke preferencije, odbacuju ga više simpatizeri HDZ-a u odnosu na sve ostale političke opcije, od »Centrističke oporbe« i SDP-a, pa do

onih koji ne znaju za koga bi glasali ili se ne žele izjašnjavati. Također je dobiveno kako ga simpatizeri, odnosno oni koji bi na izborima glasali za SDP, te oni koji se ne žele izjasniti, više podržavaju u odnosu na one koji bi glasali za »Centrističku oporbu«, te one koji ne znaju za koga bi glasali.

Tablica VIII. Razlika u sklonosti nereligioznosti – individualnoj religioznosti s obzirom na regije, dobivena uz pomoć analize varijance:

Regija	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. Istra, Rijeka, Kvarner	0,175378	8<1,3,4,5,7 6<5,7	9,074	0,000
2. Lika, Zagora, Bukovica	0,0023			
3. Dalmacija, Split	0,0096			
4. Kordun, Banija, Sisak, Žumberak	0,1344737			
5. Zagreb	0,1951790			
6. Zagorje, Prigorje, Varaždin Čakovec	-0,266151			
7. Bjelovar, Podravina	0,2661101			
8. Istočna Slavonija	-0,435512			

S obzirom na regiju, nereligioznost – individualnu religioznost više podržavaju u Istri i Rijeci, Dalmaciji i Splitu, Kordunu, Baniji Sisku i Žumberku, Zagrebu, te Bjelovaru i Podravini u odnosu na Istočnu Slavoniju, gdje ga manje podržavaju. Također je dobivena razlika u podržavanju ovoga koncepta s obzirom na podrijetlo stanovnika; u Zagorju, Prigorju, Varaždinu i Čakovcu, ga manje podržavaju nego u Zagrebu, te Bjelovaru i Podravini.

Tablica IX. Razlika u sklonosti nereligioznosti – individualnoj religioznosti s obzirom na godište rođenja, dobivena analizom varijance:

Godište rođenja	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. do 1930.	-0,436415	1<3,4,5,6 2<4,5,6 4<6	16,396	0,000
2. 1931-1940	-0,322026			
3. 1941-1950	-0,003			
4. 1951-1960	0,0038			
5. 1961-1970	0,180857			
6. 1970 -	0,4295766			

S obzirom na dob valja još napomenuti kako nereligioznost – individualnu religioznost više prihvaćaju mlađi, rođeni nakon 1950., s tim da značajno povećanje pristajanja uza nj imamo ponovno kod onih rođenih nakon 1970. u odnosu na one rođene do 1960., uključujući i kohortu rođenih između 1950.–1960. To

znači kako je za pretpostaviti kako ćemo se s ovim tipom religioznosti u budućnosti još više i češće susretati.

Nominalno kršćanstvo (religioznost)

Ovo, ovako mišljeno kršćanstvo, jer je riječ o nekoj viziji kršćanstva budući da se operira pojmovima »katolik«, »odlaženje na misu«, »Uskrs, Božić«, više naravno podržavaju oni kojima religija u životu manje znači, kojima je Bog manje važan, koji rjeđe primaju sakramente, koji rjeđe mole, dakle ovdje je poglavito riječ o manje religioznim i manje vezanim uz Crkvu²³. S obzirom na stupanj obrazovanja više ga podržavaju manje obrazovani.

Tablica X. Razlika u sklonosti nominalnoj religioznosti s obzirom na pripadnost određenoj vjeroispovijesti dobivena uz pomoć analize varijance:

Vjeroispovijest	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. katoličkoj	-0,103609	1<2	3,674	0,003
2. pravoslavnoj	0,666654			
3. islamskoj	0,4470095			
4. vjerska sekta	0,6798360			
5. ateist, agnostik	1,1598			
6. nije vjernik	1,28682			

Zanimljivo je da ga više podržavaju pravoslavni u odnosu na opću katoličku populaciju. To ima veze s eklezijalnom opcijom Pravoslavne crkve, no valja napomenuti kako ga također podržava i dio nominalno katoličke populacije, što je vidljivo iz distribucije frekvencija, a pokazat će se i iz još nekih analiza. U ovu povezanost nacionalnog i vjerskog, te posebice nacionalnog i religijskog (ukoliko pod »vjerskim« mislimo na prisutnost kršćanskog Boga), ne bismo sada ulazili, jer za to nemamo ni vremena ni prostora, no o njoj će zasigurno biti riječi u raspravama i studijama koje slijede.

²³ Usp. tablicu III.

Tablica XI. Razlika u sklonosti nominalnoj religioznosti s obzirom na razloge prihvaćanja vlastite religije, dobivena uz pomoć analize varijance:

Razlozi prihvaćanja religije	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. iz osobnog uvjerenja i aktivno	-0,293802	1<3,4,6 2,3,5<4	11,941	0,000
2. iz osobnog uvjerenja, ali ne uvijek aktivno	-0,097000			
3. iz tradicije, odgoja	0,1426064			
4. jer se tako razlikuje od pripadnika drugih religija i nacija	1,385270			
5. religiju shvaća drugačije	0,2141374			
6. ne vjeruje	0,4955972			

Nadalje, više ga podržavaju oni koji svoju religiju prihvaćaju iz »tradicije i odgoja«, oni koji je prihvaćaju zato da bi se tako »razlikovali od pripadnika drugih religija i nacija«, te oni koji »ne vjeruju«, u odnosu na one koji je prihvaćaju »iz osobnog uvjerenja i aktivno«. Također je dobivena značajna razlika između onih koji svoju religiju prihvaćaju »zato da bi se mogli razlikovati od pripadnika drugih religija i nacija«, a koji se naravno više priklanjaju ovakvom razmišljanju, te onih s druge strane koji svoju religiju prihvaćaju »iz osobnog uvjerenja, ali ne uvijek aktivno« iz »tradicije i odgoja«, te koji religiju »shvaćaju drugačije«, a koji su ovom viđenju religije manje skloni. Dakle, najmanje su mu skloni oni koji vjeru prihvaćaju iz osobnog uvjerenja i aktivno, a najviše oni koji je prihvaćaju zato da bi se tako razlikovali od drugih.

Tablica XII. Razlika u sklonosti nominalnoj religioznosti s obzirom na samoprocjenu ispitanika kao vjernika, dobivena uz pomoć analize varijance:

Smatraju li se vjericima	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. vjerujem u sve što naučava moja Crkva	-0,212918	1<2,3,6 2<6	13,038	0,000
2. prihvaćam dio onoga što naučava moja Crkva	0,0066			
3. vjerujem u Boga, ili višu realnost, ali ne pripadam ni jednoj religiji	0,4549248			
4. mislim da ne postoji nikakav bog ili viša sila	0,3408282			
5. u traganju sam	0,3512160			
6. nisam o tome razmišljao, ne zanima me	0,7669634			

S obzirom na to smatraju li se ispitanici vjericima, i kakvim vjericima, dobiveni su sljedeći rezultati: ovaj koncept religioznosti relativno više prihvaćaju oni koji prihvaćaju »dio onoga što naučava njihova Crkva«, oni koji »vjeruju

u Boga ili višu realnost, ali ne pripadaju ni jednoj religiji«, te oni koji o vjerskim pitanjima ne razmišljaju, koje ona ne zanimaju, u odnosu na one koji »vjeruju u sve što naučava njihova Crkva«, a koji su mu manje skloni. Također je dobivena razlika između onih koji »prihvaćaju dio onoga što naučava njihova Crkva«, koji ovaj koncept ipak manje podržavaju, od onih koji o religiji uopće i ne razmišljaju. Imajući u vidu ukupni odnos prema religioznosti, više ga prihvaćaju oni koji se smatraju »nereligioznima« te koji ne znaju jesu li religiozni ili ne, u odnosu na one koji sebe prepoznaju kao religiozne, a koji su mu manje skloni.

Distancirano kršćanstvo

S ovim se viđenjem vjere i Crkve više slažu, više ga podržavaju oni koji rjeđe mole, te rjeđe odlaze na misu, ispovijed i pričest, dakle manje prakticiraju svoju vjeru²⁴. Zanimljivo je da s obzirom na značajnost religije u životu, važnost Boga u životu, spol, dob i obrazovanje, u ovom slučaju nema stat. značajnih razlika, što znači da ovaj koncept jednako prihvaćaju i odbacuju ljudi bez obzira na ove karakteristike. Znači da je ovakvo razmišljanje normalno distribuirano u populaciji, a od njega se distanciraju samo praktični vjernici, oni koji više sudjeluju u sakramentalnom životu Crkve.

Tablica XIII. Razlika u sklonosti distanciranom kršćanstvu s obzirom na preferencije političkih stranaka, dobivena uz pomoć analize varijance:

Za koga bi glasovali	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. HDZ i HSP	-0,0042	5<3	3,545	0,007
2. Centristička oporba (HSLŠ, HDS, IDS, Zeleni)	0,171899			
3. SDP	0,303289			
4. Ne zna za koga bi glasao	0,0046			
5. Ne želi se izjasniti	-0,135488			

Obzirom na političke preferencije, više ga podržavaju oni koji bi na izborima glasali za SDP u odnosu na one koji se ne žele izjasniti za koga bi glasali, a koji ga manje podržavaju.

²⁴ Usp. tablicu III.

Tablica XIV. Razlika u sklonosti distanciranom kršćanstvu s obzirom na razloge prihvaćanja religije, dobivena uz pomoć analize varijance:

Razlozi prihvaćanja religije	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. iz osobnog uvjerenja i aktivno	-0,362165	1<2,3	8,048	0,000
2. iz osobnog uvjerenja, ali ne uvijek aktivno	0,0091			
3. iz tradicije, odgoja	0,136788			
4. jer se tako razlikuje od pripadnika drugih religija i nacija	0,1461553			
5. religiju shvaća drugačije	0,111068			
6. ne vjeruje	-0,20268			

Više su mu skloni oni koji svoju vjeru prihvaćaju iz »tradicije i odgoja«, te »iz osobnog uvjerenja, ali ne uvijek aktivno« u odnosu na one koji je prihvaćaju »iz osobnog uvjerenja«, ali aktivno, a koji su mu manje skloni.

Tablica XV. Razlika u sklonosti distanciranoj religioznosti s obzirom na postojeće predodžbe o Bogu, dobivena uz pomoć analize varijance:

Slike o Bogu	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. Bog je u Isusu postao čovjekom	-0,157102	1<2,5 6<2,5	9,780	0,000
2. Bog postoji, ali nikada nije postao čovjekom	0,3637529			
3. postoji vrhovni zakon i zakonodavac	0,2204033			
4. ne znam u što bih zapravo trebao vjerovati	0,1147680			
5. Bog je stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima	0,2926220			
6. ne vjerujem niti u Boga niti u neku drugu duhovnu silu ili zakon	-0,331084			

Imajući u vidu sliku o Bogu koju imaju pojedini građani, skloniji su mu oni koji »vjeruju da Bog postoji«, ali smatraju da »nikada nije postao čovjekom«, te oni koji smatraju kako je »Bog stvorio svijet i prepustio ga prirodnim zakonima«, u odnosu na one kojima je Bog najbliži u Isusu Kristu koji je postao čovjekom. Zanimljivo je da smo ovdje dobili i značajnu razliku između ove dvije prethodno spomenute kategorije, onih koji vjeruju da »Bog postoji, ali nikada nije postao čovjekom«, te onih koji vjeruju da je sve samo pokrenuo, s jedne strane, i onih koji »ne vjeruju ni u Boga ni u neku duhovnu silu ili zakon«, a koji također manje podržavaju ovaj koncept, nego dvije spomenute skupine, ali sada iz drugih razloga nego je to bio slučaj kod onih kojima je najbliža slika Boga u Isu-

su Kristu. Ovi koji ne vjeruju vjerojatno se distanciraju od svake religioznosti, pa i ovakve proizvoljne, dok se oni kojima je najbliža slika Boga u Isusu Kristu više distanciraju, jer im nedostaje nekih kršćanskih elemenata.

Socijalna uloga Crkve

Uz nju više pristaju oni kojima religija više znači u životu, kojima je Bog važniji, te oni koji češće odlaze na pričest. S obzirom na odlazak na ispovijed i misu nije dobivena značajna razlika, što znači da je pojava normalno distribuirana s obzirom na ova obilježja²⁵.

Imajući u vidu socio-demografske karakteristike ovakvo razmišljanje više podržavaju rođeni u gradovima. S obzirom na spol i obrazovanje nije dobivena razlika.

Tablica XVI. Razlika u sklonosti apostrofiranja socijalne uloge Crkve s obzirom na godište rođenja, dobivena analizom varijance:

Godište rođenja	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. do 1930.	0,259908	3<1	3,496	0,004
2. 1931-1940	-0,119431			
3. 1941-1950	-0,192373			
4. 1951-1960	-0,001300			
5. 1961-1970	0,007100			
6. 1970 -	0,002600			

Dobivena je razlika u odnosu na dob. Značajno je manje podržavaju rođeni između 1940.–1950., generacija koja odskače i u mnogim drugim pokazateljima religioznosti kao takve, u odnosu na one rođene do 1930. godine, što ukazuje da su za druženje relativno najviše zainteresirani penzioneri, što je i razumljivo, imaju najviše vremena, vjerojatno se osjećaju osamljenima i isključenima iz općeg društvenog života, a svakako iz aktivnog.

²⁵ Usp. tablicu III.

Tablica XVII. Razlika u sklonosti socijalnoj ulozi Crkve s obzirom na procjenu utjecaja na formiranje vlastitog vjerskog identiteta, dobivena analizom varijance:

Utjecaj na formiranje vjerskog identiteta	M	kontrast	F omjer	značajnost
1. obitelj	-0,001900	5<4	4,204	0,004
2. prijatelji	0,267138			
3. svećenik	0,1650588			
4. sam sam do toga došao	0,1546303			
5. nisam vjernik	-0,5075240			

S obzirom na utjecaj prilikom stvaranja vjerskog identiteta, ovakvo razmišljanje više podržavaju oni koji smatraju kako su na svoj vjerski identitet najviše utjecali sami, dok ga oni koji nisu vjernici, naravno manje podržavaju. S obzirom na regiju nije dobivena statistički značajna razlika, što znači da je pojava jednako distribuirana u svim regijama i da nema istaknuti regionalni karakter.

Završno razmišljanje

Na osnovu provedenog istraživanja i primijenjenih analiza, dobiveni rezultati više otvaraju pitanja nego što nam daju prostora za donošenje konačnih zaključaka. No, neke stvari ipak možemo zaokružiti, formulirati ih kao teze pobudne za daljnja teološka razmišljanja i sociološke analize.

Možemo reći, imajući u vidu dobivene rezultate, kako kod vjernika postoji želja, dobra volja za dijalogom, komuniciranjem sa svećenicima, i Učiteljstvom, što je svakako pozitivan i vrijedan rezultat.

Kako, na koji način, na kojoj razini, kojim medijima... otpočeti taj dijalog? To je pitanje na koje nam naše istraživanje ne može dati zadovoljavajućeg odgovora. On će se graditi kroz pastoralnu praksu, nadamo se, bliske budućnosti, i kroz niz manjih socioloških istraživanja, koja bi tom prilikom valjalo poduzimati kako bi se moglo efikasno mjeriti koliko uspješno funkcioniraju i kod kojih dijelova populacije (mlađih, starijih, obrazovanijih...), pojedini modeli komuniciranja s vjernicima, koji bi se mogli primjenjivati.

Drugi vrlo značajan rezultat koji je iznijelo na vidjelo naše istraživanje odnosi se na stav mladih prema Crkvi i crkvenoj religioznosti. Mladi su generalno, kako to pokazuje cijela studija, kritičniji od starijih u odnosu spram Crkve, gledano s raznih aspekata. Budući da su mladi ti koji će sutra nositi ovu Crkvu, potrebno će biti vidjeti iz kojih to razloga oni u postojećoj situaciji ne pronalaze u Crkvi adekvatan prostor za realiziranje svojih religioznih potreba.

Treća bitna činjenica, koju moramo uzeti u obzir u našim daljnjim promišljanjima, a onda i nastupima i djelovanju, jest osjetni pad utjecaja značajnosti izričaja Učiteljstva o pojedinim pitanjima na stavove vjernika o tim istim pitanjima. Imajući u vidu dobiveni rezultat, ne treba očekivati preveliki utjecaj na promjenu mentaliteta, ili određenih stavova, putem izjava koje se oslanjaju na autoritet. Vrijeme u kojemu živimo tjera nas da sadržaj vjere drugačije izrečemo, te prihvatimo i uvježbamo nove i svrsishodnije načine komuniciranja. Hrvatski je narod mali narod i Crkva u Hrvata ima lijepu mogućnost razvoja unutarnjeg dijaloga, koji će povremeno možda biti disonantan, ali omogućit će razvoj određenih ideja i prihvaćanje istih kod onih koji su ih voljni prihvatiti, i to »kao svoje«, jer s razvojem individualizma trebamo biti svjesni da će ljudi sve teže prihvaćati nešto što je njima izvana zadano, bez obzira na sadržaj o kojemu je riječ.

Imajući u vidu prezentiranu situaciju, posebno treba imati na umu potrebu stvaranja prostora unutar kojega bi mladi ljudi u Crkvi na primjeren način mogli artikulirati svoju religioznost. Da bismo u tome bili uspješni, potrebno je okupiti između ostalih i intelektualce koji su sada možda distancirani i kritični u odnosu na vjeru i Crkvu, no koji, ukoliko bi prihvatili izazov »katoličkog intelektualca« mogu pomoći današnjoj Crkvi da potpunije odgovori na potrebe današnjeg vremena i da se snađe u aktualnom trenutku. Potrebno je u Crkvi stvoriti prostor za afirmiranje intelektualne elite, ili, možda je bolje reći, da nas pojam »elita« ne zbuni i ne navede na krive asocijacije, stvoriti prostor za izgradnju vjerničke jezgre oslonjene također na intelektualce i njihov mogući doprinos vjerskom životu i izgradnji kršćanske zajednice. Ovo ističemo bez nakane da bilo koga gurnemo u stranu jer smatramo da je stjecajem povijesnih okolnosti ova kategorija naših građana ostala na margini crkvenog života i crkvenih događanja, tako da danas možemo reći kako imamo doduše »intelektualaca-katolika«, ali ne i »katoličkih intelektualaca«. Želimo li u Crkvi promijeniti i pomladiti vjerničku strukturu, a to bi nam u perspektivi trebao biti cilj, onda moramo razmišljati o aktivnijoj ulozi upravo tih vjernika, polazeći od pretpostavke da su oni danas distancirani u odnosu na Crkvu i prakticiraju »kršćanstvo po izboru« vjerojatno mnogo više od drugih dijelova vjerničke populacije. Također valja imati na umu da je to sloj ljudi koji jače od drugih inzistiraju na slobodi misli i koji ne prihvaćaju dociranje, što znači da ne treba preko noći očekivati da svi oni savladaju »katolički vjeronauk«, no kad u procesu komuniciranja, dijaloga sa svećenicima i drugim vjernicima pročiste svoje dosadašnje kršćanske pojmove, realno je očekivati da će unijeti svježinu i dinamiku u život Crkve u cjelini. To je svakako velik izazov za Crkvu, a napose za teologe, jer bez njih je opet teško da će se stvoriti komunikacijski prostor nužan za okupljanje tih vjernika. Njima su potrebni adekvatni sugovornici u Crkvi s kojima će moći sumisliti i propitivati postojeću stvarnost iz raznih rakursa.

Ovim već ulazimo u rasprave koje tek trebaju uslijediti. Prvenstveni cilj našeg članka bio je iznijeti na vidjelo dobivene rezultate i formulirati osnovna polazišta s kojih se oni mogu dalje vrednovati i promišljati.

Summary

SOME CHARACTERISTICS OF THE POSITION OF LAYMEN IN THE CHURCH

Gordan ČRPIĆ, Stjepan KUŠAR, Ivan RIMAC, Zagreb

The authors were interested in the place and role of laymen in the Catholic Church. They measured the attitudes of Croatian citizens toward liturgy, hierarchy, presence of community in the Church and presence of a cultural identification in the existing Church religiosity. They found that there is a significant part of the population for which there exists a positive attitude toward liturgy, and to being together in Church. In relation to hierarchy, they found that most believers believe that they can be good Catholics without listening to the Pope and bishops. And they found that part of the population finds only cultural and national identification in the existing church religiosity. With factor analysis, they extracted four factors on sixteen variables which show: unreligiosity, individual religiosity, nominal Christianity (religiosity), distant Christianity, and social role of the Church. The first factor is mostly asserted by people who are at a distance from the official Church religiosity, younger people with higher education, born in cities, more politically oriented to the left. The second factor is more acceptable to people who are also at a distance to Church religiosity, and by lower educated people, and more from Orthodox believers. Distance Christianity is also more strongly supported by people who are, of course, distant from Church religiosity. The social role of the Church is more stressed by older people who want to find some place for their social life than by younger people. This opinion is widely spread among the population. Almost 90% of the population believe that the Church should have a socially integrating role.

Generally, we found that younger people, with higher education, and urbanised people show a much more critical attitude toward Church religiosity, and they are much more open to searching for new religious experience and practice in the Church, and of course, out of it, in new religious movements.

The authors have recommended that the Church be made a place for dialogue and for new groups especially constituted by intellectuals, because so far they have been pretty much neglected. They can help the Church in the modern situation, especially here in Croatia after all the changes that have taken place in the last few years. To bring something like this about, a »climate« must be formed in the Church for accepting this project. Theologians have a great role to play in this task.

Key-words: Church, layman, clergy, distance, identification, communication